

ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ: РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРИНЦИПІВ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ

І.А. Дубовіч¹, О.М. Рожкович², О.Р. Джус³

Анотація. *Звернено увагу на економічні інструменти забезпечення сталого розвитку рекреаційних ресурсів Українських Карпат в умовах сучасних екологічних викликів та трансформації економічної системи України. Обґрунтовано роль державної політики щодо принципів циркулярної економіки та екологічно орієнтованого управління у збереженні природного потенціалу регіону. Розглянуто основні проблеми використання рекреаційних ресурсів, зокрема антропогенне навантаження, сезонність туристичних потоків і недостатній рівень екологізації господарської діяльності. Визначено значення «зеленого» інвестування, екологічного оподаткування, цифровізації та розвитку туристично-рекреаційних кластерів для підвищення конкурентоспроможності Карпатського регіону.*

Ключові слова: *сталий розвиток, рекреаційні ресурси, Українські Карпати, циркулярна економіка, державна політика.*

Сучасні виклики глобальної екологічної кризи, посилення антропогенного навантаження на природне довкілля та необхідність забезпечення довгострокової конкурентоспроможності регіонів України актуалізують перехід до моделі сталого розвитку. У цьому контексті особливої уваги потребують рекреаційні ресурси як основа функціонування туристично-рекреаційної сфери, що поєднує економічні, соціальні та екологічні складові. Українські Карпати є унікальним природним регіоном із значним рекреаційним потенціалом, ефективне використання якого потребує впровадження сучасних економічних інструментів управління на засадах сталості та циркулярної економіки [2, 5].

Актуальність наукового дослідження зумовлена необхідністю формування нових підходів регулювання використання рекреаційних ресурсів Українських Карпат в умовах поглиблення екологічних проблем, зміни клімату та трансформації економічної системи України відповідно до стандартів Європейського Союзу. Туристично-рекреаційна сфера Карпатського регіону має вагомe значення для соціально-економічного розвитку територій, оскільки забезпечує створення робочих місць, розвиток малого та середнього бізнесу, зростання доходів місцевих громад і підвищення інвестиційної привабливості регіону. Водночас надмірне та неконтрольоване використання природних ресурсів призводить до деградації екосистем, зниження якості природного середовища та втрати рекреаційної цінності територій.

¹ Дубовіч Іон Андрійович – кандидат географічних наук, спеціаліст з міжнародного права, професор, завідувач кафедри економіки, туризму та рекреації. Національний лісотехнічний університет України, вул. Генерала Чупринки, 105, м. Львів, 79057, Україна. Тел.: +38-097-215-78-78. E-mail: iondubovici@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3719-7957>

² Рожкович Олег Миколайович – аспірант кафедри економіки, туризму та рекреації. Національний лісотехнічний університет України, вул. Генерала Чупринки, 105, м. Львів, 79057, Україна. Тел.: +38-067-370-58-55. E-mail: olehrozhkovych@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2385-7327>

³ Джус Орест Романович – аспірант кафедри економіки, туризму та рекреації. Національний лісотехнічний університет України, вул. Генерала Чупринки, 105, м. Львів, 79057, Україна. Тел.: +38-098-967-81-92. E-mail: orestdzhus@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8080-409X>

Рекреаційні ресурси Українських Карпат характеризуються високим рівнем природної цінності та різноманітністю, проте їх використання часто супроводжується низкою проблем, зокрема нераціональним природокористуванням, сезонністю туристичних потоків, недостатнім розвитком інфраструктури та слабкою інтеграцією екологічних стандартів у господарську діяльність. За таких умов особливого значення набувають економічні інструменти, спрямовані на стимулювання ефективного та відповідального використання рекреаційних ресурсів [1, 4].

Серед основних проблем розвитку рекреаційної сфери Українських Карпат варто виокремити надмірне навантаження на природні екосистеми в туристичні сезони, забруднення водних ресурсів і територій побутовими відходами, недостатній рівень екологічної культури суб'єктів господарювання і туристів та ін. Негативним чинником також залишається недостатній рівень фінансування природоохоронних заходів і низька ефективність механізмів контролю за дотриманням екологічних норм. У таких умовах виникає потреба у формуванні ефективної системи економічного регулювання, яка б забезпечувала баланс між економічними інтересами та екологічною безпекою регіону.

До ключових економічних інструментів забезпечення сталого розвитку рекреаційних ресурсів належать: екологічне оподаткування, механізми «зеленого» інвестування, державні субсидії та дотації на впровадження екологічно безпечних технологій, інструменти державно-приватного партнерства, а також фінансова підтримка малого і середнього бізнесу у сфері туризму та рекреації [3, 6]. Зокрема, застосування податкових пільг для суб'єктів господарювання, які впроваджують енергоефективні технології та практики повторного використання ресурсів, сприяє зниженню екологічного навантаження та підвищенню ресурсоефективності регіону Українських Карпат.

Важливим економічним інструментом є також екологічне страхування, яке дозволяє мінімізувати ризики негативного впливу господарської діяльності на природне середовище. Використання системи екологічних платежів та компенсацій стимулює суб'єктів господарювання до впровадження природоохоронних технологій і більш відповідального використання рекреаційних ресурсів. Крім того, важливу роль відіграє залучення міжнародних грантів та інвестицій для реалізації проєктів зі сталого розвитку, модернізації туристичної інфраструктури та підвищення енергоефективності об'єктів туристично-рекреаційної сфери.

Ефективним напрямом забезпечення сталого розвитку є підтримка локального підприємництва та розвиток екологічно орієнтованих форм господарювання. Зокрема, розвиток агротуризму, екотуризму та зеленого туризму дозволяє поєднати економічні інтереси місцевого населення із завданнями збереження природного середовища. Підтримка місцевих виробників екологічно чистою продукцією сприяє розвитку локальних ринків, формуванню доданої вартості в регіоні та зміцненню економічної стійкості територіальних громад.

Важливим концептуальним підходом до забезпечення сталого розвитку рекреаційних ресурсів є циркулярна економіка, яка передбачає мінімізацію відходів, повторне використання матеріалів та відновлення природних систем. Інтеграція її принципів у діяльність суб'єктів туристично-рекреаційної сфери Українських Карпат відкриває можливості для формування екологічно відповідального бізнесу [1]. Зокрема, впровадження ефективних систем управління відходами, використання відновлюваних джерел енергії, розвиток локальних ланцюгів створення вартості та підтримка екологічного туризму сприяють збереженню рекреаційних ресурсів і підвищенню їх відтворювальної здатності.

Концепція циркулярної економіки є особливо актуальною для Карпатського регіону, оскільки дозволяє мінімізувати втрати природних ресурсів та забезпечити раціональне використання екосистемних послуг. Одним із ключових напрямів реалізації принципів циркулярної економіки є впровадження моделей замкнутого циклу використання ресурсів у туристично-рекреаційній сфері. Це включає сортування та переробку відходів, повторне

використання водних ресурсів, застосування енергоощадних технологій та скорочення обсягів використання пластику й інших екологічно небезпечних матеріалів.

Не менш важливим є впровадження сучасних цифрових технологій у систему управління рекреаційними ресурсами. Використання цифрових платформ моніторингу туристичних потоків, електронних систем екологічного контролю та технологій туризму та рекреації, відповідно до концепції сталого розвитку, дозволяє підвищити ефективність управлінських рішень і забезпечити більш раціональне використання природних ресурсів. Цифровізація також сприяє покращенню якості туристичних послуг і підвищенню рівня екологічної свідомості населення й туристів.

Вирішальну роль у цьому процесі відіграє державна політика, яка має забезпечувати інституційні та економічні умови для сталого використання рекреаційних ресурсів. Це передбачає розроблення та реалізацію стратегій розвитку Українського Карпатського регіону, адаптацію національного законодавства до екологічних стандартів Європейського Союзу, а також активізацію транскордонного співробітництва України, зокрема з державами, що є членами Європейського Союзу [3]. Участь у міжнародних програмах і проектах сприяє залученню інвестицій, трансферу знань та впровадженню сучасних практик управління природними ресурсами.

Державна політика України у сфері сталого розвитку рекреаційних ресурсів повинна базуватися на принципах комплексності, системності та партнерства між державою, бізнесом і громадянським суспільством. Важливим напрямом є вдосконалення нормативно-правового забезпечення у сфері природокористування, охорони довкілля та туристичної діяльності. Необхідним є також посилення контролю щодо дотримання екологічних стандартів і запровадження ефективних механізмів відповідальності за порушення природоохоронного законодавства.

Особливе значення має підтримка регіональних програм розвитку Карпатського регіону, спрямованих на модернізацію транспортної та туристичної інфраструктури, розвиток природно-заповідного фонду та створення умов для екологічно безпечного туризму. Важливим інструментом державної політики має бути також спрямована на фінансування освітніх та інформаційних програм, формування еколого-економічної культури населення, підвищення рівня професійної підготовки працівників туристично-рекреаційної сфери та популяризацію принципів сталого розвитку.

Окремої уваги потребує розвиток інституційного середовища, зокрема формування кластерів сталого розвитку туризму та рекреації, які об'єднують суб'єктів бізнесу, органи влади і місцеві громади. Такий підхід дозволяє підвищити ефективність використання рекреаційних ресурсів, стимулює інноваційний розвиток та сприяє підвищенню якості туристичних послуг [4].

Формування туристично-рекреаційних кластерів створює можливості для координації діяльності різних учасників ринку, розвитку партнерських відносин та реалізації спільних інвестиційних і природоохоронних проектів. Важливим аспектом є залучення місцевих громад до процесів управління рекреаційними ресурсами, оскільки саме громади є безпосередніми носіями соціально-економічних та екологічних інтересів регіону. Активна участь громадськості у прийнятті управлінських рішень сприяє підвищенню прозорості управління та забезпечує більш ефективне використання природного потенціалу Українських Карпат.

Перспективним напрямом розвитку є також активізація міжнародного співробітництва у сфері сталого використання рекреаційних ресурсів. Спільні транскордонні проекти з країнами Європейського Союзу дозволяють впроваджувати сучасні екологічні технології, обмінюватися досвідом та залучати додаткові фінансові ресурси для реалізації природоохоронних ініціатив. Це сприяє інтеграції України до європейського простору сталого розвитку та підвищенню конкурентоспроможності Карпатського регіону на міжнародному туристичному ринку.

Отже, забезпечення сталого розвитку рекреаційних ресурсів Українських Карпат потребує комплексного застосування економічних інструментів, узгодженої державної політики та впровадження принципів циркулярної економіки. Це сприятиме збереженню природного потенціалу регіону, підвищенню його інвестиційної привабливості та забезпеченню довгострокової конкурентоспроможності.

Висновки

1. Сталий розвиток рекреаційних ресурсів Українських Карпат є необхідною умовою збереження їх природного потенціалу та забезпечення конкурентоспроможності регіону в умовах сучасних екологічних викликів і зростання антропогенного навантаження.

2. Ефективне використання рекреаційних ресурсів потребує впровадження комплексу економічних інструментів, зокрема екологічного оподаткування, «зеленого» інвестування, державної фінансової підтримки та механізмів державно-приватного партнерства.

3. Інтеграція принципів циркулярної економіки у туристично-рекреаційну діяльність сприяє підвищенню ресурсоефективності, мінімізації негативного впливу на довкілля та формуванню екологічно відповідального бізнес-середовища.

4. Визначальну роль у забезпеченні сталого розвитку відіграє державна політика, спрямована на створення сприятливих інституційних умов, гармонізацію із стандартами Європейського Союзу та розвиток міжнародного і транскордонного співробітництва.

5. Розвиток інституційного середовища, зокрема через формування кластерів сталого розвитку туризму та рекреації і взаємодію бізнесу, влади і громад, є важливим чинником підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів та стимулювання інноваційного розвитку регіону.

6. Використання цифрових технологій, сучасних екологічних практик та механізмів циркулярної економіки створює передумови для формування конкурентоспроможної, екологічно безпечної та інноваційної туристично-рекреаційної системи Українських Карпат.

7. Подальший розвиток рекреаційної сфери Карпатського регіону має здійснюватися на основі збалансованого поєднання економічних, соціальних та екологічних інтересів, що забезпечить довгострокове збереження природних ресурсів і підвищення якості життя населення регіону.

Використані джерела

1. Дребот О., Мішенін Є., Шершун М., Сахарнацька Л., Боцула О. Циркулярна економіка в контексті еколого-економічного механізму комплексного використання лісоресурсного потенціалу // *Збалансоване природокористування*. № 2(2025). – С. 5-12. DOI: 10.33730/2310-4678.2.2025.337133

2. Дубовіч І.А., Аніщенко А.П., Юрків Н.М., Волковська Ю.І., Мацько Р., Рожкович О.М., Дубовіч М.-Н.І., Пилип'як О. Сучасні теоретико-методичні та економіко-правові проблеми імплементації концепції сталого розвитку туризму і рекреації в Україні // *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. Випуск 27(2024). – С. 139-149. DOI: <https://doi.org/10.15421/412421>

3. Духневич А., Карпінська Н. Гармонізація законодавства України з правом ЄС у сфері екологічної інформації // *Аналітично-порівняльне правознавство*. Випуск № 06, частина 2(2025). DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.2.20>

4. Лакас В. Вплив глобальних цілей сталого розвитку на формування інституційного забезпечення інвестиційної регіональної та національної політики // *Сталий розвиток економіки*. № 2.49(2024). – С. 146-152. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-49-23>

5. Стале ведення лісового господарства, 2022. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/reformy/stale-vedennya-lisovogo-gospodarstva/>

6. Указ Президента України . Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року, 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>